

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ՝ «Ծաղրանկարներ», ծանօթ դեմքեր,
ժողովրդական տիպեր, 1938, Փարիզ, 208 էջ

Զարմանք բան. քէն ամենիս համար, կարծես, արդէն ընդհանուր տեղիք է դարձած այն միտքը, քէ հայ գրականութիւնը արտասահմանում դատապարտւած է մահւան, քէ ինքնուրոյն ազգային գրականութիւն կարող է գոյութիւն ունենալ միայն Մայր Հայրենիքում, բայց, հակառակ դրան, գրականութիւնը այնտեղ, Հայաստանում, այսօր ապրում է հոգեվարքի օրեր (անշուշտ, վաղը, ազատ պայմաններում, պերճօրէն ծաղկելու համար), մինչ այստեղ, օտարութեան մէջ, կենսունակութեան ու վերելքի գմայելի պայմանները է տալիս: Հին ու դեռ ստեղծագործող գրողների կողքին ծնւում ու հասունանում են անվիճելի տաղանդով օծուած երիտասարդ ուժեր, որոնք արտասովոր սիրով ու խանդավառութեամբ փարած են հայ մշակույթին: Համաստեղի, Շահնուրի, Նարդուինի, Հր. Զարդարեանի, Պէշիկբաշեանի պէս գրականութեան մէջ ուրոյն տեղ եւ անուն ձեռք բերած նորերի կողքին ունենք արդէն տաղանդաւոր յաջորդներ մատաղ սերնդից: Իրար յետեւից լոյս են տեսնում լիարժէք հատորներ, որոնց նախածով կարող են նայել Հայաստանի դժբախտ գրողները: Հատորներ, որոնք մտքի ու ճաշակի բարձր մշակույթ եւ ակնյայտի յառաջդիմութիւն են յայտնաբերում:

Այս կարգի հատորներից է եւ Ն. Պէշիկբաշեանի վերջին գիրքը՝ «Ծաղրանկարներ»:

Ն. Պէշիկբաշեանը բազմակողմանի և բեղուն գրող է: Նրա գրչի տակից դուրս են եկել քերթածներ, պատմական վէպեր, երգիծանք, քատերգութիւն, կենսագրութիւններ, ուսումնասիրութիւններ, լրագրական յօդւածներ: Թեքես այս առատութիւնն է պատճառ, որ նրա գրածները միեւնոյն արժէք չունեն. նա արտադրել է շատ գրական գոհարներ, որոնք սակայն, յանալս, քաղւած են աւագի ու խնամարի զանգւածների մէջ: Նոյն իսկ միեւնոյն երկում պատահում են սքանչելի էջերի կողքին նաեւ հապնեպով շարադրւած տոգոյն կտորներ: Եւ որքան երկը ընդարձակ է, այնքան քերութիւնները՝ շատ: Ընդհակառակը, փոքր կտորները մեծ մասամբ յաջող են, իսկ երբեմն՝ նաեւ կատարել:

Ի՞նչ է այս երեւոյթի հիմնական պատճառը, ինչո՞ւ այդպիսի անհասարկութիւն, երբ հեղինակը տէր է անվիճելի տաղանդի: Առաջին տպաւորութիւնից, իբրեւ պատճառ, կարելի է մատնանշել նախ՝ գրական մշակույթի պակասը, որ կարող է վերացել միայն դասական հեղինակների լուրջ ու բազմակողմանի ուսումնասիրութեամբ. բնական տաղանդը դեռ քաւական չէ, անհրաժեշտ է եւ մշակել ու զարգացնել այդ տաղանդը գիտական յամառ ու տեսական աշխատանքով: Երկրորդ, ինչպէս ասացինք, Պէշիկբաշեանը գրում է շատ առատ եւ խիստ անպարանգով, օրը օրին, հեւ ի հեւ, առանց գրածը մորից ու մորից

սրբագրելու, վերամշակելու ու յղելու:

Մարդ երբեմն ջգայնանում է, հիւրեղ ու գեղեցիկ էջերից յետոյ կարդալով, յանկարծ, անհամ ու աննշակ կտորներ, որոնք չեն հաշտուում հեղինակի գրական կարողութեան հետ:

Այս նկատողութիւնը ընդհանուր է Պէշկէպաշլեանի ստեղծագործութեան համար. քանակը նրա մօտ յառաջ վընասում է որակին: Գալով այս գրախօսականի նկարը կազմող հատորին՝ պէտք է ասել, որ մատնանշած քերութիւնը այստեղ ամենից քիչ է երեւան գալիս: «Ծաղրանկարներ»-ը ակնյայտնի յառաջդիմութիւն են այս տեսակետից: Հատորը հարուստ է յաջողած երգիծական գործերով, որոնք, մեծ մասամբ, առանց աւելորդ ձգձգումների, առանց ծայրայեղ չափազանցութիւնների, խըտացած ամբողջութիւն են կազմում՝ արդիւնք իսկական ներշնչումի, սրամիտ դիտողութիւնների եւ իրացումների:

Երգիծական գրականութեան մէջ ամենէն կարեւորը նկարի յատկանշական կողմերը տեսնելն ու սուր արտայայտութիւններով ներկայացնելն է: Պէշկէպաշլեանը առատօրէն օժտւած է այդ կարողութեամբ: «Ծաղրանկարներ»-ում ներկայացւած դէմքերի մեծ մասը իրական պատկերներ են՝ բնութիւնների յստակ գծերով ու վիճակներով: Առէք «Կար. Բասմաջեան»-ը, օրինակի համար, որ, մեր կարծիքով, հատորի ամենէն յաջողած կտորն է. Պէշկէպաշլեանը տւել է կենդանի եւ խօսուն մի տիպ, որ արժանի է Յ. Պարոնեանի «Ազգային Զոջեր»-ի շարքում տեղ զբաղեցնելու: Կամ «Արշակ Զոպանեան»-ը՝ նոյնքան բնական ու կենդանի. —

«Զոպանեան ամէն բանի համար կրսէ իրաւամբ՝ «Ե՛ս ըրի, Ե՛ս ըսի, Ե՛ս զըտայ»:

«Սարգստ է իր յոբիւեանը՝

«Անոր համար ալ կրնայ ըսիլ նոյնը»:

Ճիշտ բուն կէտին է զարկել Պէշկէպաշլեանը:

Հապա սա «Վահան Մալեգեան»-ին նայեցէ՛ք. —

«Ամսական՝ տասը հազար փրանք:

«Եւ այսքան»:

Ճիշտ եւ ճիշտ Պարոնեանի՝ «Մզկիր»-ը շինած է: Միայն Պէշկէպաշլեանը փրանքի անկումը հաշիւ չի առել. պէտք է ասել՝ «ամսական 17,500 փրանք»: Զե՞ որ Բարեգործականի վարիչ — տնօրէնը սքէրլինով է գանձում իր ամսականները...

Շատ յաջող է եւ «Վահան Թէֆէեան»-ը, որ «կոնկած է իր աչքերը, ականջներն ու քիթը եւ նոցին»: «Կոնկւած հոգի»՝ Թէֆէեանը ինքն է — «աշխարհի առաջին կեսարացին, որ կը փորձէ առեւտրական տուն մը հիմնել ու չի յաջողիր: Կըլլայ վէճի վաճառական»:

Նաեւ՝ «Վահրամ Թաթուլ»-ը — կը նմանի շւարած մարդու մը, որ կեցած է խուռնամբոյ հրապարակի մը մէջ ու չի գիտեր, քէ ո՛ր նամբան բռնելու է հասնելու համար «Մեղրի կարաս» փողոցը:

«Զապէլ Նսայեան», սակայն, գտաւ «Մեղրի կարաս» փողոցը, առանց շարելու... Պէշկէպաշլեան նոյնպիսի գունագեղութեամբ գծել է եւ այդ «մանչ — աղջիկ»-ի պատկերը:

Ընդհանրապէս գրական եւ խիստ կծու են Ա. Խատիսեանի, դերասան Շախաբունիի, Մ. Պէրպէրեանի, Հր. Ալեանաֆի, Հր. Երւանդի, Ա. Ալպոյանեանի բնութագրերը՝ լի սրամիտ արտայայտութիւններով ու վառվռուն աշխուժութեամբ:

«Շաւարշ Նարդունի»-ին նկրտած տողերը «բարեկամական» են, քէ եւ նոյնպէս գերծ չեն պղպղից:

«Օր մը խօսակցութեան մէջ ըսաւ.

« — Ես դաշնակցական եմ:

« — Գրէ՛ դաշնակցական ըլլալդ:

« — Ո՞ւր գրեմ... »

« — Վրա՛ս գրէ » : —

Հատորի երկրորդ մասը բաղկացած է մանր դիմապատկերներից ու փոքրիկ պատմութիւններից — աւելի լրագրական, ընթացիկ բնոյթ կրող, քեթեւ կտորներ, որոնք, ընդհանրապէս, զըբփի արժէքի վրա առանձին բան չեն աւելացնում: Գրքի հիմնական, մնայուն բովանդակութիւնը վերել յիշած բնութագրերն են, որոնց վարպետն է Պէշիկ-բաշեանը եւ որոնցից մի մասը պէտք է ապրի մեր գրականութեան մէջ Յ. Պարոնեանի «Ջոզեր»-ի կամ Ն. Օտեանի հերոսների հետ:

Ն. Պէշիկբաշեանը Պարոնեանի եւ Օտեանի գործի շարունակողն է մեր մէջ, անհամեմատ աւելի զժւարին համագամբներով: Պարոնեանն ու Օտեանը հող ունէին իրենց ուտերի տակ եւ կենդանի միջավայր ու կենցաղ շուրջը — անհրաժեշտ պայմանը երգիծական գրականութեան գոյութեան: Պէշիկբաշեանը

լեանը գուրկ է կենսատու հողից, իսկ միջավայրը խիստ սահմանափակ է: Դրանով պէտք է բացատրել գլխաւորապէս նրա ստեղծագործութեան շրջանակի համեմատական նեղութիւնն ու մշակած նիւթի միանմանութիւնը: Թերեւս, մասամբ դրանով է բացատրուում եւ այն, որ Պէշիկբաշեանի գրականութիւնը փիլիսոփայական եւ ընկերային — քաղաքական խորութիւն ու լայն հորիզոններ չունի: Յ. Պարոնեանի գրածները կարդալուց յետոյ գրեթէ միշտ, Օտեանի գրածներին յետոյ յաճախ լուրջ ապրումներ եւ ունենում — մտածում եւ շատ բաների մասին: Պէշիկբաշեանը աւելի ծիծաղեցնում է, քան ապրեցնում: ճգովեալ հարցեր սովորաբար չի դնում առջեւ, եւ պատասխաններ չի խնդրում ու չի տալիս: Մինչդեռ իսկական երգիծանքը միշտ նպատակաւոր է — ծաղրում է մի բան՝ պաշտպանելու համար մի ուրիշ բան:

Ս. Վ.

ԲՆՆ. ՆՈՒՐԻԿԵԱՆՆ՝ «Այգեկութեան», վեստ Նիւ Եմբ, 1937

Ահա մի գիրք եւս, որ տեղ պէտք է բռնէ արտասահմանի հայ գրասէրի մատենադարանում: «Այգեկութեան»-ը կարճ պատմածների ժողովածու է, որի հեղինակը՝ Խարբերդի Հիւսէյնիկ գիւղացի՝ իր ծննդավայրն է ներկայացնում այնպէ՛ս յուզիչ ու կարօտով: Իրաւունք ունի Յ. Այգեանը «Յառաջաբան»-ում « խանդավառութեամբ յանձնարարելու » հատորը. Բ. Նուրիկեանը արժանի է նման յանձնարարութեան:

Համաստեղի պէս՝ Բ. Նուրիկեան էլ իր հայրենի գիւղն է երգում, գրական անկեղծ ներշնչումով ու արեւստով: Երբէ, մի կողմից, Նուրիկեանը Թիկատինգիի աշակերտն է, միւս կողմից, բառիս լաւ իմաստով, հետեւողն է Համաստեղի. որի ներկայութիւնը զգացւում է «Այգեկութեան»-ի շատ էջերից:

Մի հանգամանք, սակայն, որ բնաւ չի նաստացնում Նուրիկեանի գործը:

Նուրիկեանի հատորը բաղկացած է շուրջ վեց տասնեակ պատմածներից՝ բաժանած երեք մասի՝ «Գիւղը որ կապրէր», «Անուշ երկիր ազատութեան» եւ երկու «տպաւորութիւններ» Թիկատինգիի մասին: Բոլորն էլ կարճ կտորներ — ամենաերկարը 10 - 12 էջոց — բայց լեցուն ու լիարժէք: Նուրիկեանը գիտէ փչ խօսքերով ու հակիրճ տողերով ազդելու եւ ապրեցնելու արեւստը: Չի սիրում աւելորդաբանութիւններ եւ բաներն ու պատկերները վարպետօրէն դրնում է միշտ իրենց տեղը: Ասում է հակառակ եւ մի քանի խօսքով: Կարգացէք նրա « Տղու մը օրագիրը » — մի ամբողջ վէպ: Եւ ինչպե՛ս հոգեբանօրէն միշտ զարգացած: Կարգացէք «Հեղ մըն